

Marija Bišćan

preddiplomski studij povijesti

preddiplomski studij lingvistike

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

**Dori Laub, Andreas Hamburger,
ur., *Psychoanalysis and Holocaust
Testimony: Unwanted Memories
of Social Trauma* (London, New
York: Routledge Taylor and Francis
Group, 2017), 341 str.**

Govoriti o holokaustu iz druge ruke uvijek predstavlja težak zadatak, kako autorima tako i čitateljima. Ipak, kako vrijeme odmiče, sve je manje preživjelih žrtava čije bismo glasove mogli čuti, a naša znatiželja i zanimanje za traumatske događaje poput holokausta ne posustaju. Zbornik *Psychoanalysis and Holocaust Testimony: Unwanted Memories of Social Trauma* objavljen je 2017., samo godinu dana prije smrti jednog od njegovih urednika, Dorija Lauba. On je, naime, i sam bio žrtva holokausta. Kad je imao tri godine, sa svojom obitelji poslan je u koncentracijski logor u Pridnjestrovlju. Proživljeno mu je iskustvo bilo poticaj za bavljenje psihijatrijom i psihoanalizom. Laubovim kapitalnim djelom svakako se treba smatrati *Holocaust Survivors Film Project* kao prvi sustavni pokušaj audiovizualnog snimanja preživjelih žrtava holokausta. Upravo gore navedeni zbornik predstavlja nastavak i svojevrsni osvrt na taj projekt iako će se dalje u tekstu očitovati da to nije njegova jedina namjena. Laubov suradnik i suurednik Andreas Hamburger rođen je u poslijeratnoj Njemačkoj, a glavni su fokus njegovih publikacija snovi, analiza književnih i filmskih djela te jezični razvoj. U vrijeme nastanka knjige ponajviše ga zanimaju analize videozapisa preživjelih žrtava holokausta, psihoanalitički nadzor te psihoanaliza filma.

Zbornik je podijeljen u pet cjelina od kojih se svaka sastoji od nekoliko članaka. Glavni urednici Dori Laub i Andres Hamburger u *Uvodu* nastoje objasniti potrebu za nastankom ovakvog djela, ali i definirati pojam traume u sklopu psihoanalize te ju smjestiti u konkretno ozračje posljedica holokausta. Nadovezujući se na ovakav izrazito traumatičan događaj, autori ističu i genocide u Ruandi, Kambodži i Bosni i Hercegovini kao događaje koji ostavljaju izrazite posljedice kako na preživjelima, tako i svima onima koji su njima svjedočili (izravno ili neizravno). Razlog zbog kojeg su se u svojem istraživanju autori usredotočili baš na holokaust leži u činjenici da njega smatraju jedinstvenim slučajem koji je uzdrmao povjerenje pridavano čovječanstvu, ali i događajem koji je promijenio način na koji pišemo i razumijemo povijest.

Prvi dio *Social trauma in psychoanalytic practice and research: media and history* bavi se pitanjem traume iz perspektive samih psihoanalitičara. Tako Werner Bohleber, psihoanalitičar iz Frankfurta i urednik vodećeg njemačkog psihoanalitičkog časopisa *Psyche-Zeitschrift für Psychoanalyse*, u svojem članku *Treatment, trauma, and catastrophic reality: a double understanding of the "too much" experience and its implications for treatment* daje povijesni pregled razvoja interesa za traumu u psihijatriji i psihoanalizi. Proučavajući traumu iz prošlosti u sadašnjosti on ističe važnost historicizma. Naime, on podrazumijeva prepoznavanje događaja kao stvarnog i pozicioniranje toga događaja u vremenu kako bi se pacijentima pomoglo pri nošenju s izrazito potresnim iskustvima. Potom Dori Laub i Nannette Auerhahn, klinička psihologinja i sama dijete preživjelih iz holokausta, u *Knowing and not knowing: forms of traumatic memory* razrađuju pojam razine znanja koji pretpostavlja kontinuum između dviju krajnosti (znanja i neznanja). Što je ta razina veća, veća je mogućnost uklapanja traumatskog sjećanja u povezanu cjelinu. Nadalje, znanje o određenom događaju i njegovo razmatranje omogućuju da preživjeli dobiju dojam kontrole nad vlastitim sjećanjem. U sljedećem članku *Traumatic shutdown of narrative and symbolization: a failed empathy derivative – implications for therapeutic interventions* Laub se bavi teorijom objekta koji je u deficitu. Ovdje se svakako mogu uočiti i neki lingvistički utjecaji. Naime, ono što je prema nekima holokaust učinilo još traumatičnijim jest sveobuhvatni i obštrabrujući nedostatak empatične komunikacije. Kao posljedica tog nedostatka, nestaje i mogućnost za unutarnjim dijalogom unutar same žrtve. Razradu dijagnoza i termina vezanih uz traumu u četvrtom članku *Genocidal trauma: individual and social consequences of assault on the mental and physical life of a group* donosi Andreas Hamburger, koji razlikuje individualne od društvenih trauma. Françoise Davoine i Jean-Max Gaudilliere, oboje profesori na École des Hautes Etudes en Sciences Sociales u Parizu, u svojem tekstu *The psychoanalysis of psychosis at the crossroads of individual stories and of history* prikazuju utjecaj koji analitičar ima u procesu ozdravljenja duševnih bolesnika. Njihov je cilj primjerima pokazati kako psihoze nisu neizlječive i istaknuti zadatak analitičara koji pomaže na putu ka izlječenju. U zadnjem članku prvog dijela *The developmental psychology of social trauma and violence: the case of the Rwandan genocide* Suzanne Kaplan, profesorica na švedskom sveučilištu u Uppsali, i Andreas Hamburger bave se utjecajem koji trauma može imati na djecu i na odrasle uzevši primjer genocida u Ruandi. Posljedica koju traumatski događaj poput genocida može imati kod djece jest perpetuirana želja za osvetom. Ona ne proizlazi isključivo iz traume, već se češće javlja kod djece koja su imala slabiju povezanost s roditeljima. Kao zaključnu misao autori ističu važnost regulacije afekta kako ne bi došlo do prijenosa želje za osvetom na nadolazeće generacije.

Drugi dio *Perspectives on testimony* započinje autobiografskim esejom Johanne Bodenstab *The question of my German heritage*. Njezin esej svjedočanstvo je generacije rođene nakon Drugog svjetskog rata, ispunjene konfliktom zbog proganjajuće uloge njemačkog naroda tijekom holokausta. Dotaknula se, pritom, svojeg znanstvenog rada o odnosima majki i kćeri tijekom i nakon proživljenog iskustva holokausta, u kojem zaključuje da ne postoji jedinstveni

doživljaj traume. U osmom članku *Visible witness: watching the footprints of trauma* Daniel Dayan, član Marcel Mauss instituta u Parizu, donosi analitički osvrt na četiri videa koji prikazuju ispovijesti onih koji su preživjeli holokaust. Reakcije žrtava nisu uniformne, a identična nije niti njihova percepcija. Upravo se u ovom poglavlju na primjerima uočava kontinuumski spektar između znanja i neznanja. Tako svako svjedočanstvo ovisi i o načinu na koji je izneseno, individualno ili kolektivno. Kolektivno svjedočanstvo može biti regulirano iskazom drugih svjedoka, no s druge strane ono može pomoći pri suočavanju s traumom i njezinim posljedicama. Svjedočanstvom i njegovim utjecajem na povijesna istraživanja bavi se i Sonja Knopp, doktorandica na Freie Universität u Berlinu. U njezinom tekstu *Reflections of voice and countenance in historiography: methodological considerations on clinical video testimonies of traumatized Holocaust survivors in historical research* očituje se iznimna vrijednost svjedočanstva preživjelih, unatoč tome što ne predočuju cjelokupnu sliku tako kompleksnog događaja. Ona pridonose razumijevanju nasilja koje se dogodilo, ali služe i legitimaciji historijske znanosti kao discipline kojoj je jedan od ciljeva prepoznati to nasilje i njegov utisak u društvu. Baveći se pitanjem kvalitativne rekonstrukcije koja je jedna od istraživačkih metoda suvremene psihoanalize, Andreas Hamburger uvodi pojam scensko-narativne mikroanalize u svojem tekstu *Scenic-narrative mycroanalysis: controlled psychoanalytic assessment of session videos or transcripts as a transparent qualitative research instrument*. U pokusima se nastoji ispitati reakcija koju analitičari sami imaju prilikom slušanja svjedočanstva preživjelih, takozvani kontratransfer.

Treći dio *Exploration in the social void: the Israel video testimony project* donosi prikaz studije slučaja koja je nadahnula nastanak ovog zbornika. Intervju su proveli Dori Laub i njegovi kolege u domovima posvećenima žrtvama holokausta. Rakefet Zalashik, povjesničar i autor dvije knjige o povijesti psihijatrije u Izraelu, dao je kratki pregled životnog puta onih žrtava holokausta koje su završile u psihijatrijskim ustanovama u Izraelu u poglavlju *The psychiatrically hospitalized survivors in Israel: a historical overview*. Potom Dori Laub i Irit Felsen, psihologinja koja se specijalizira u liječenju traume, u *The Israel project story* i *The Israel story: my story* izlažu kronologiju planiranja i provođenja projekta te opisuju pohranjivanje građe na Sveučilištu Yale. Rael Strous, ravnatelj projekta u bolnici te Baruch Greenwald, ravnatelj Jedinice za preživjele, u člancima *Video testimony of long-term hospitalized psychiatrically ill Holocaust survivors* i *The institutional experience: patients and staff responding to the testimony project* osvrću se na učinak koji je projekt imao na preživjele, ali i na osoblje, mnogi od kojih su bili sinovi i kćeri žrtava holokausta. U predzadnjem članku ovoga dijela *Traumatic psychosis: narrative forms of the muted witness* Laub i Felsen pišu o posljedicama projekta, ali iz perspektive samih analitičara i provoditelja projekta. Amit Pinchevski, predavač na Hebrejskom sveučilištu koji se bavi filozofijom komunikacije, komunikacijskom etikom i kolektivnim pamćenjem, u svojem tekstu *Counter-testimony, counter-archive* ističe problematiku nove tehnologije i mlađih generacija. Naime, u sklopu ovog projekta ljudi imaju priliku vidjeti posljedice traume u audiovizualnom formatu, a zahvaljujući novim tehnologijama, čuti i vidjeti preživjele u 3D-formatu. Ipak, opstaje jedna poteškoća, a to je da je traumom, kao i mnoge druge

osjećaje, teško izraziti riječima ili gestama ili svime zajedno. Drugim riječima, teško je staviti se u tuđe cipele, pogotovo kada nove generacije vremenski i kulturalno bivaju sve udaljenije od osoba koje su preživjele holokaust.

Četvrti dio *Manifestations of extreme traumatization in the testimonial narration of hospitalized and non-hospitalized Holocaust survivors* sastoji se od prikaza dviju studija slučaja. Jedna sadrži svjedočanstva hospitalizirane osobe, a druga pak intervju koje provodi analitičar s majkom i kćeri. U ovom dijelu zapravo se radi o primjeni dosad već iznijetih teza i primijećenih poteškoća u radu s preživjelima. Konkretno, riječ je o kontratransferu koji analitičar sam uočava nekoliko godina nakon samog intervjua. U studiji s majkom i kćeri u članku *Parapraxis in mother-daughter testimony: unconscious fantasy and maternal function* Bodenstab pak ističe fantaziju koju kći stvara kako se ne bi morala suočiti s činjenicom da je njezina majka, iako nevoljko, sudjelovala u ubojstvu djeteta, što se kosi s uobičajenom predodžbom majčinske funkcije. Međuovisnost jezika, traume i sjećanja tako je vidljiva ne samo kod hospitaliziranih osoba kod kojih uočavamo praznine u narativu (a što je prikazano u članku *Narrative fissures, historical context: when traumatic memory is compromised*), već i kod preživjelih koji su nastavili voditi koliko-toliko normalne živote. Oba su slučaja dalje prikazana i u tekstu Andreasa Hamburgera *Reflected attunement, affective resonance: scenic-narrative microanalysis of entangled presences in a Holocaust survivor's video testimony*.

Peti dio ujedno je i zaključni. Urednici Laub i Hamburger pritom se suzdržavaju od konačnih zaključaka. Njihov tekst *Unwanted memory: an open-ended conclusion* stoga se može gledati kao svojevrsni gorko-slatki pogled iz prošlosti u budućnost. Dati glas onima čiji je život toliko infestirala trauma u tolikoj mjeri da ni sami o tome ne mogu progovoriti težak je zadatak. Autori članaka, ali i projekta na kojemu je radio sam Dori Laub, pritom su se služili mnogim interdisciplinarnim alatima. Među njima svakako valja istaknuti psiholingvistiku, tehnološke znanosti, ali i historijsku disciplinu. Iako traumu kao takvu nikada neće biti moguće u potpunosti obuhvatiti ni u potpunosti razumjeti one koji su njome pogođeni, projekti poput ovog daju nam priliku da saslušamo njihove glasove. Pročitati nešto ne mora značiti nužno to razumjeti ili internalizirati, no čitajući ovakva djela čitatelj je upravo suočen s takvim izazovom. Na traume, kako kaže Donald Moss, član Instituta za psihoanalitičko obrazovanje, u *Epilogu* ovog zbornika, nitko nas ne može dovoljno upozoriti, no njima svjedočimo, unatoč tomu što je teško oduprijeti se porivu da okrenemo leđa tim svjedočanstvima.

Epilog zbornika čitatelja ostavlja zamišljenog nad vlastitom participacijom u stvaranju kolektivnog pamćenja. Autori su znatiželjnima olakšali orijentaciju u daljnjem čitanju tako da su na kraju svakog članka dali popis bibliografskih jedinica na koje su se oslanjali prilikom svojeg istraživanja. Iako zbornik ne sadrži mnogo popratnih sadržaja, osim indeksa na zadnjim stranicama, tekstovi velikog broja autora dovoljni su da ostvare utisak na čitatelje. Tako je i bez poznavanja psihoanalitičke terminologije lako shvatiti važnost koju oni nose. Autori su svojim radom omogućili dublji pogled u traumu proizašlu iz holokausta, ali i iz drugih genocida. Oni su prikazali kako život za mnoge ne staje nakon takvih događaja, iako su sjećanja na njih uvijek prisutna.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 18 2023.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVIII, broj 18, 2023.

Glavni i odgovorni urednik
Marko Zidarić

Zamjenica glavnog urednika
Ivana Đorđić

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Antonija Lapaš
Ivan Mrnarević
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Klara Miholić
Marko Perišić
Ruben Prstec

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Adrian Filčić
Antonija Lapaš
Klara Miholić
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Ruben Prstec
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnica Uredništva
Marija Bišćan

Recenzenti

dr. sc. Nikola Anušić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Lovorka Čoralić
akademkinja Nella Lonza
dr. sc. Kosana Jovanović
dr. sc. Jasmina Osterman

Lektura za hrvatski jezik

Iva Antičević
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Nikolina Peškura
Karla Rašić
Josipa Skenderović
Jakov Zidarić

Lektura za engleski jezik

Tina Čatlaić

Prijevod s francuskog jezika

Klara Miholić

Oblikovanje

design.inmedia@gmail.com

Izdavač

Odsjek za povijest Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak

Studio Moderna d.o.o., Zagreb

Naklada

Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>